

ÚVOD DO DEBATOVÁNÍ (NEJEN) O LIDSKÝCH PRÁVECH

Existují různé formáty a metodiky, jak vést strukturovanou debatu. V českém prostředí se výuce debatních metod věnuje například Asociace debatních klubů (ADK), která poskytuje propracované metodické materiály a organizuje debatní soutěže pro žáky základních a středních škol. Tento materiál nemá za cíl obsáhnout komplexně všechny aspekty debatní metodiky (pro tyto účely existuje řada příruček, včetně knih, které nabízí ADK), ale snaží se představit stručný úvod do hlavních principů debatování, se kterými je možné pracovat ve výuce i bez hlubší znalosti detailnější metodiky. Přináší také lidskoprávní aspekt debatování a příklady tezí na lidskoprávní témata.

K ČEMU JE DEBATOVÁNÍ DOBRÉ?

Strukturovaná pravidla debaty mohou studenty/ky vést k osvojení celé řady kompetencí, jako například:

- schopnost srozumitelně a strukturovaně formulovat myšlenky
- porozumět, analyzovat a reagovat na sdělení, které formuluje někdo jiný
- naučit se vyhledávat relevantní zdroje
- vyhledávat relevantní informace a strukturovat je
- zamýšlet se nad komplexními problémy, vytvářet vlastní názory, nebo tyto názory naopak kriticky rozporovat
- lépe porozumět vybraným tématům a přemýšlet nad různými přístupy k těmto tématům
- spolupracovat v týmu

DOPORUČENÉ ZROJE:

Metodické materiály Asociace debatních klubů – více info na <https://debatovani.cz/>
<https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/>

LIDSKOPRÁVNÍ ASPEKT V DEBATOVÁNÍ

Debatování je metoda, která není striktně ukotvená v určitém tematickém okruhu. Debatovat lze prakticky o čemkoliv, lidskoprávní aspekt tedy nemusí být nutně přítomen. Nicméně lidskoprávní témata, zvláště pokud budí kontroverze a není nad nimi celospolečenský konsensus, mohou být vhodným předmětem debaty. Pokud chtějí studenti/ky v debatě obstát, musí si dané téma nastudovat a prozkoumat z různých úhlů pohledu. Při poctivém využití debatních metod mohou studenti/ky lépe pochopit různé perspektivy a motivace k odlišným názorům k danému tématu, což může vést k hlubšímu zamyšlení nad danou problematikou i společenským kontextem.

ZÁKLADNÍ POJMY

Teze:

Kontroverzní tvrzení, ke kterému se v debatě vztahujeme. Toto tvrzení je studentům/kám zadáno, není efektivní, aby si jej vymýšleli sami. Aby byla teze použitelná, musí existovat rozumné argumenty pro a proti, v opačném případě (např. při nesmyslné tezi „voda teče nahoru“) je předem jedna ze stran odsouzena k prohře. ADK ve svých metodikách uvádí několik druhů tezí, které odlišují, např. jestli hodnotíme něco, co se již stalo, nebo navrhuje, co by se stát mělo (respektive nemělo).

Některé teze jsou přímo zaměřené na hodnotové nastavení společnosti – to může být výzva právě pro analýzu obecných principů lidských práv, nebo kontroverzních situací, které se lidských práv dotýkají. Inspiraci pro vhodně formulované teze lze najít např. v přehledu tezí debatovaných na akcích.

ADK: <https://statistiky.debatovani.cz/?page=teze>

Řeč:

Časově ohraničená doba, kdy jeden řečník strukturovaně hovoří, představuje pozici afirmace nebo negace k dané tezi a reaguje na to, co bylo řečeno jinými řečníky. Tuto řeč nemůže nikdo přerušit, na reakce je prostor až v rámci následujících částí debaty nebo ve zpětné vazbě po jejím ukončení.

Afirmace:

Strana, která se nás pomocí vhodných argumentů snaží přesvědčit, že je daná teze přijatelná. Afirmace v rámci debaty musí tezi podporovat bez ohledu na to, jaký má k tématu osobní postoj. Mohu tedy afirmovat tezi, se kterou nesouzním. Cílem není přimět studenty/ky, aby začali danou tezi podporovat, ale aby se nad ní zamysleli a lépe pochopili danou perspektivu a způsob uvažování.

Argument:

Základní stavební kámen řečí afirmace i negace. ADK dělí argument na čtyři části

- tvrzení – stručné představení toho, co řečník chce v argumentu dokazovat
- vysvětlení – rozvedení tvrzení, např. zdůvodnění, proč je toto tvrzení důležité a měli bychom se jím zabývat
- důkaz – informace, které dokazují platnost tvrzení (např. tvrdá data, výstupy z vědeckých výzkumů, ale třeba také analogie s podobnou situací)
- dopad – popis očekávaného výsledku, co se stane, pokud bude náš argument přijat a teze obhájena, respektive jaký pozitivní výsledek přijetí teze přinese

VYUŽITÍ VE VÝUCE

Metodika ADK směřuje k využití debat v rámci týmových soutěží. Tyto soutěže mohou studenty/ky v mnohém obohatit. Účast v soutěžní debatě může sloužit jako dobrá meta, které můžeme se studenty/kami dosáhnout, nicméně určité principy debatování lze využít i v rámci běžné výuky bez nutnosti znalosti všech pravidel a soutěžní aspirace.

Psaní argumentů:

Jednoduchým cvičením je nechat studenty/ky napsat argument nebo několik argumentů obhajující tezi vztahující se k tématu, které chcete v hodině probrat. Podstatné je, aby bylo jasné vysvětleno, že argument opravdu není jen tvrzení. Pokud argumenty zredukujeme na pouhá tvrzení, nevedeme debatu, ale jen konfrontaci tvrzení proti tvrzení, která nikam nevede.

Pro začátek se doporučuje zaměřit na části tvrzení a důkazy. Aby byl důkaz argumentu dostatečně silný, musí být student schopen obhájit relevanci použitého zdroje; pokud se nejedná o všeobecně známá fakta, tak jako důkaz rozhodně nestačí říci, že je to tak, „protože si to myslím,“ „to přece každý ví“ atp.

Zadání cvičení lze formulovat také tak, že studenti/ky vymyslí stejný počet argumentů, které tezi obhajují a které tezi vyvracejí (respektive obhajují opačně formulovanou tezi). Např. zadání může znít, že studenti/ky mají vymyslet právě dva argumenty afirmující tezi „Je dobře, že byl zrušen trest smrti“ a zároveň dva argumenty afirmující tezi „zrušení trestu smrti byla chyba“.

V následné reflexi je možné se studenty/kami hovořit o tom, jak se při psaní argumentu cítili, především v případě, že obhajovali názor, který jim není blízký. Podněty z vymyšlených argumentů lze napsat například na tabuli, následně je rozdělit na kategorie, uspořádat do myšlenkové mapy a vizualizovat si tak spektrum možností názorových proudů k danému tématu.

Řeč:

Časově omezená řeč měřená na stopkách, během které student/ka afirmuje danou tezi, tzn. řekne jeden či dva argumenty, které tezi podporují. Na rozdíl od pouhého psaní argumentů popsaného v minulém cvičení se zde trénují také řečnické dovednosti, vystupování před publikem a práce s časem. I zde je ale potřeba dbát na správnou formulaci argumentů, abychom nezůstali pouze u tvrzení. Častou chybou začátečníků je, že místo jednoho rozpracovaného argumentu vychrlí množství různých tvrzení, které by bylo možné rozvinout do samostatných argumentů, a to bez jakýchkoli důkazů (vysvětlení a dopadů).

Pro začátek je dobré nechat řečníka dopředu si vybrat, jestli jeho řeč bude dlouhá minuta, tři minuty, nebo šest minut. Na minutové řeči samozřejmě budeme mít nižší nároky na použití všech částí argumentu, v šestiminutové řeči už řečník může představit argumenty dva. Pokud budeme cvičení opakovat, budeme řečníka motivovat k výběru delší řeči. Pokud si řečník vybere delší variantu, může si v příštím cvičení zvolit již jen stejně dlouhou nebo delší variantu, k variantě kratší se již vracet nemůže.

Akce a reakce:

Toto cvičení vychází z předchozí aktivity a již se více blíží debatnímu formátu. První částí cvičení je řeč afirmace popsaná v předchozím cvičení. Druhou částí je reakce negace, tzn. řečníka, který argumenty afirmace zpochybňuje. Negační řečník musí dobře poslouchat řečníka afirmace a ve své řeči vysvětlit, proč jeho argumenty nejsou platné. I pro negaci platí pravidla stavění argumentů a práce se zdroji. Zároveň ale negace nemá za úkol o vytvoření zcela nových argumentů proti dané tezi. To by pak nebyla reakce na řeč afirmace, ale nová afirmační řeč směřovaná k opačné tezi, než byla ta původní. Po tomto cvičení je možné s řečníky i se třídou rozebrat, které argumenty, nebo jejich části, studenty/ky více přesvědčili, jaké úhly pohledu se zde objevily atp.

Délka řečí afirmace i negace by měla být stejná, ideálně tři nebo šest minut. Stejně jako v minulém cvičení je možné zavést pravidlo, že si debatěři předem sami zvolí délku svých řečí.

Argumentační fauly:

Při trénování stavění argumentů je dobré se seznámit také se způsobem, jak by argumenty vypadat neměly. Dobrý přehled tzv. argumentačních faulů poskytuje webová stránka www.bezfaulu.net. Třída se rozdělí na skupiny, každá skupina dostane přidělenou jednu kategorii argumentačních faulů z webu <https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/>, tu si nastuduje a připraví tři „argumenty“ ve formě dané kategorie argumentačního faulu vztažené k určené tezi.

Následně každá skupina řekne tyto tři fauly a ostatní mají za úkol argumentační fauly identifikovat a popsat a navrhnout úpravu argumentu tak, aby měl podobnou výpovědní hodnotu a byl bez faulu. Skupina, která si fauly připravila, náměty ostatních okomentuje a pokud bude třeba, tak faul i alternativu bez faulu (pokud existuje) vysvětlí. Na závěr cvičení je vhodné se studenty/kami udělat reflexi a zeptat se studentů, jestli jsou jim dané argumentační fauly povědomé, jak často se s nimi setkávají a jak často je oni sami v běžné komunikaci používají.

PŘÍKLAD - LIDSKOPRÁVNÍ TÉMA 1

TREST SMRTI

Teze:

Je dobře, že byl zrušen trest smrti.

Argument

Tvrzení:

Podle našeho právního řádu má každý člověk právo na život.

Vysvětlení:

Pokud má každý člověk právo na život, potom není možné dělat jakékoli výjimky, ani v případech těžkých zločinců.

Důkaz:

Právo na život každého člověka je ukotveno v Listině základních práv a svobod – oddíl první, článek 6.

Dopad:

Pokud budeme respektovat právo na život každého člověka bez výjimky, můžeme lépe naplňovat a obhajovat i další body Listiny. Trest smrti je v rozporu s Listinou a jeho přítomnost v právním řádu by znamenala relativizaci hodnot, které jsou zde popsány.

Teze:

Zrušení trestu smrti byla chyba.

Argument

Tvrzení:

Riziko trestu odnětí svobody na deset a více let, v ojedinělých případech za doživotí, neplní ve společnosti roli dostatečnou prevence před zločiny, jako je vražda.

Vysvětlení:

Pokud by byl zaveden trest smrti, potenciální vrazi by se tohoto trestu báli více, než trestu odnětí svobody na doživotí.

Důkazy:

1. Podle informací Českého statistického úřadu se v ČR v letech 2022 až 2024 stalo každoročně kolem 150 vražd.
2. Podle Trestního zákoníku, část druhá, hlava I, odstavec 140 je vražda trestána sazbou 10 až 18 let odnětí svobody, v některých případech 15 až 20 let, výjimečně i trestem doživotním.

Dopad:

Pokud bychom měli v našem právním řádu trest smrti, bylo by méně vražd.

PŘÍKLAD - LIDSKOPRÁVNÍ TÉMA 2

UPRCHLICTVÍ

Teze:

Každý stát by měl přijímat uprchlíky prchající před válkou a pronásledováním.

Argument

Tvrzení:

Pomoc uprchlíkům je morální i právní povinností vyplývající z mezinárodních závazků.

Vysvětlení:

Lidé, kteří utíkají před válkou, pronásledováním nebo mučením, nejsou ekonomičtí migranti – jsou to oběti porušování lidských práv. Mezinárodní společenství se po druhé světové válce dohodlo, že takovým lidem musí být poskytnuta ochrana. Odmítání uprchlíků znamená porušování těchto principů a ohrožuje hodnoty, na kterých stojí demokracie a lidská práva.

Důkaz:

Ženevská úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951 zavazuje státy chránit lidi, kteří mají oprávněný strach z pronásledování z důvodu rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo politického názoru.

Dopad:

Pokud budou státy důsledně přijímat uprchlíky, posílí tím princip solidarity a důvěryhodnost mezinárodního systému ochrany lidských práv. Pomoc uprchlíkům není slabost, ale projev humanity a respektu k životu a důstojnosti člověka.

Teze:

Státy by neměly být povinné přijímat uprchlíky prchající před válkou a pronásledováním.

Argument

Tvrzení:

Každý stát má právo rozhodovat o tom, koho vpustí na své území, a chránit tak bezpečnost a stabilitu svých občanů.

Vysvětlení:

Přijímání velkého počtu uprchlíků může přinést sociální a ekonomické problémy, pokud stát nemá dostatečnou infrastrukturu nebo podporu veřejnosti. Stát má právo zvažovat kapacity i bezpečnostní rizika. Skutečná pomoc může probíhat i jinak – například finanční podporou humanitárních misí přímo v místech konfliktu.

Důkazy:

V roce 2015 některé evropské státy po přijetí velkého počtu uprchlíků čelily výraznému odporu části obyvatelstva a problémům s integrací.

Česká republika poskytuje peníze na pomoc v místech konfliktů, to je také forma solidarity.

Dopad:

Pokud by státy přijímaly neomezený počet uprchlíků, mohlo by to vést k napětí ve společnosti a oslabit podporu pro mezinárodní pomoc. Udržitelnější je kombinace pomoci v místech konfliktu a přijímání omezeného počtu uprchlíků, kteří opravdu potřebují ochranu.